

Бурулкан Сапаровна Чокошеванын 13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (кыргыз тили) адистиги боюнча «Башталгыч класстарда кыргыз тилин текстке байланыштуу окутуунун технологиясын моделдештирүү» деген темада педагогика илимдеринин доктору окумуштуулук даражасын алуу үчүн аткарылган диссертациясына расмий оппонент катары

Пикир

Республикабызда кыргыз тили мамлекеттик тил макамына ээ болуп, ага өзгөчө көңүл бөлүнүп келет. Мамлекеттик тил катары кыргыз тилинин ар кандай карым-катыштарда аткарган кызматынын кеңейиши, мамлекеттик жана мамлекеттер аралык расмий байланыш-катыштын куралына айланышы кыргыз тил илиминин жана кыргыз тилин окутуунун күн тартибиндеги бир катар маселелердин тез арада чечилиши зарыл экендигин көрсөтү. Бала бакчалардан, башталгыч класстардан баштап балдарды эне тилине кызыктыруунун, эне тили менен сыймыктанууга көнүктүрүүнүн айланасында ишке аша турган методикалык иштердин жолго коюлушу шарт. Окутуунун салттуу методдору менен бирге учурда жаңы-жаңы ыкмаларды пайдаланып окутуу маселеси күн тартипке коюлуп жатат. Ошондуктан диссертанттын илимий изилдөөгө жалпы билим берүүчү мекемелердин башталгыч класстарында кыргыз тилин окутуунун технологиясы маселелерин талдоого алгандыгы учурдун актуал маселелерин козгогондук болуп саналат. Ошенип башталгыч класстарда окутууну текст менен тыгыз байланышта жүргүзүүнүн технологиясын моделдештирүүгө арналган Б. С. Чокошеванын илимий изилдөөсүнүн темасы кыргыз тили, кыргыз тилин окутуунун методикасы тармактарындагы **актуалдуу** болуп саналат.

Башталгыч класстарда кыргыз тилин текстке байланыштуу окутуунун технологиясын моделдештирүү боюнча диссертациялык ишти жазууда изилдөөчү өзүнүн алдына конкреттүү **максат** койгон. Анда башталгыч

класстарда кыргыз тилин эне тил катары окутуунун теориялык маселелерин жана тажрыйбаларын жалпылоо, текстти пайдалануу менен окутуу-үйрөтүүнүн негиздерин иштеп чыгуу, окуучулардын жандуу тилин калыптандыруу, өнүктүрүү проблемалары каралган. Өз алдына коюлган максаттарды аткаруу үчүн диссертант конкреттүү **милдеттерин** аныктайт.

Б. С. Чокошеванын илим изилдөө иши менен таанышып чыгып төмөнкүлөрдү белгилейбиз.

Диссертациянын илимий жаңылыктары.

1) башталгыч класстарда кыргыз тилин окутуунун методикасына белгилүү деңгээлде тактоолордун киргизилиши;

2) башталгыч класстарда кыргыз тилин окутуу, анын педагогикалык жана методикалык жагдайларынын комплекстүү талдоого алынышы;

3) мектептерде эне тилди окутуу процессинде ишке ашар тарбиялык маселелердин маанисине, мазмунуна тиешелүү баанын берилиши;

4) текст менен окутуунун теориялык негиздеринин, окутуу процессин көзөмөлдөөнүн ыкмаларынын иштелип чыгышы;

5) изденүүчүнүн текстке байланыштуу окутууга карата илимий-методикалык сунуштарынын эксперимент жолу менен көрсөтүлүшү, эксперименттин ийгиликтүү жүрүшү, мына ушулар иштин илимий жаңылыктары болуп эсептелет.

Изилдөөнүн теориялык жана практикалык баалуулугу.

Диссертанттын башталгыч класстарда балдарды текст менен байланыштырып окутууга карата иштеп чыккан төмөндөгүдөй методикалык сунуштары анын изилдөө иштеринин теориялык жана практикалык жактан баалуулугу болуп саналат;

- мугалимдердин кесиптик билимдеринин, адистик квалификациясынын жогорулашына карата айткан ойлору;

- окуу китептердин методикалык жана дидактикалык сапатынын көтөрүлүшүнө койгон талаптары;

- мугалимдердин китеп менен жана кошумча текст менен сабак өтүүсүнүнүн өркүндөшүнө, окуучулардын сабакка болгон кызыгууларын арттырууга карата болгон сунуш-талаптары;

- методикалык ар кандай колдонмолордун иштелип чыгышына байланыштуу материалдардын бберилиши;

- жогорку окуу жайлардын студенттери үчүн окутууда текст менен иштөө боюнча атайын курс иштеп чыкса болот, деп чыгарган тыянагы.

Диссертациялык изилдөөдө конкреттүү жоболор коюлуп, алардын ийгиликтүү аткарылган жайы бар.

1. Кыргыз тилин эне тил катары окутуунун заманбап методикасынын иштелип чыгышынын зарылдыгы көрсөтүлөт.

2. Окуу китептердин, окуу-методикалык куралдардын окутуунун заманбап талаптарына ылайык иштелишине далилдер келтирилген.

3. Окутуп-үйрөтүүнүн текстке байланыштуу жүрүшүнүн милдеттери, мазмуну, каражаттары, окутууну уюштуруу формалары, көзөмөлдөө ыкмаларынын натыйжалуулугу такталып кеңири талдоого алынган.

4. Кыргыз тилин башталгыч класстарда эне тил катары окутууда тексти клдонууну сөз өстүрүү, тилдик материалдарды терең түшүнүп өздөштүрүү менен байланышта жүргүзүүгө конкреттүү сунуштар берилген.

Автордун жеке салымы болуп окутуу боюнча дүйнөлүк практикада эне тилди үйрөтүүдө колдонулган методдордун кеңири иликтөөгө алынышы, башталгыч класстарда кыргыз тилин текстке байланыштуу окутуунун жоболорунун иштелип чыгышы, тиешелүү дидактикалык материалдардын сунушталышы жана мугалимдерге текст менен иштөөдө чыгармачылык менен, өз алдынча табылгаларды кеңири колдонуу боюнча айткан кеңештери эсептелет.

Изилдөөнүн жыйынтыгынын ишке ашырылышы боюнча, автордук сунуштардын бир нече райондордун мектептеринде **эксперимент** катары окутулуп, натыйжалары диссертацияда чагылдырылган.

Б. С. Чокошеванын «Башталгыч класстарда кыргыз тилин текстке байланыштуу окутуунун технологиясын моделдештирүү» деген темада педагогика илимдеринин доктору окумуштуулук даражасын алуу үчүн аткарылган диссертациясын окуп, талдап чыккандан кийинки

Оюбуз.

Диссертацияда изилдөөнүн темасы боюнча өзүнөн мурда жүргүзүлгөн изилдөөлөрдү талдап чыгат да башталгыч класстарда эне тилин окутуунун көйгөй маселелерин аныктайт, өзүнүн алдыга коюлган максатын тактайт. Обзордук иликтөөлөрү логикалык жана илимий-методикалык талаптарга жооп берет.

Диссертанттын негизги изилдөөлөрү экинчи, үчүнчү, төртүнчө бөлүмдөрдө ишке ашкан. Адегенде кыргыз тилин эне тил катары текстке байланыштуу окутуунун технологияларынын айланасында иликтөөрдү жүргүзөт. Мында тексттин тандалышы, анын окуучулар үчүн кызыктуу болушу, тарбиялык мааниси, балдарга жеткиликтүү болушун камсыз кылган сунуштары, тиешелүү талдоолору алда канча максаттуу, акылга сыярлык деңгээлде жүргөн. Эне тилин окутуунун негизги максаты балдарды сабаттуу жазууга, кыргызча сүйлөгөндө сөздү көркүнө келтире сүйлөй алууга үйрөтүү милдеттеринин аткарылышы, кандай жаңы тажрыйбаларды колдонууга болот деген проблемалардын үстүндө эмгектенгендиги, изденгендиги байкалат. Окутуунун мазмунуна, текст менен бирге эле грамматикалык элементардык материалдарды берүү, окуучулардын коммуникативдүү компотенттүүлүгүн каыптандыруу боюнча изилдөө, иликтөө иштерине көңүл бөлөт, тиешелүү кыскача тыянак (54-56-б.) чыгарат.

Эне тилди окутуп жатып балдардын сөз байлыгынын артышына, байланыштуу кебинин калыптанышына, өсүшүнө өзгөчө көңүл бөлүнүш керектигин айтып өтөт. Мугалим менен окуучунун текст аркылуу пикир алышууларына чоң маани берет.

Башталгыч класстарда эне тилин окутуу жазуу иштери менен өтө тыгыз байланышта өтүшү керектигин белгилейт. Жат жазуу, чыгарма жаздыруу гана эмес, жөнөкөй эле баяндамаларды жаздыруу, кыска-кыска тексттерди түздүрүү, план түздүрүү, сүйлөм түздүрүү, өмүр баянды, мүнөздөмөлөрдү, кадимкидей эле кат жаздыруу ж.б. толуп жаткан иштерди сунуш кылат. Мына ушулардын бардыгы конкреттүү текст менен келерин, мугалимдин китеп менен эле чектеле бербей өзү ойлоп таап иш алып барышы керектигин баса белгилейт. Изилдөөлөрүнүн иш жүзүнө аткарылышын камсыз кылган эксперименттери, андагы жыйынтыктар атайын таблицаларда көрсөтүлүп баяндалган.

Диссертациядагы изилдөөлөр, иликтөөлөр илимий-методикалык талаптарга ылайык аткарылып бир топ олуттуу. Б. С. Чокошева алдыга койгон максатына жете алган. Башталгыч класстарда эне тилин текстке байланыштуу окутуу боюнча сунуштары орундуу, колдоого аларлык. Эксперименттеринин материалдары ары кызыктуу, ары окуучулардын жаш өзгөчөлүктөрүнө ылайык тандалып алынып ишке ашкан. Мектептерде башталгыч класстардын балдарына билим берүүгө бул изилдөө чоң салым кошо алат деп ишенебиз. Чыгарган корутундулары так жана терең мазмундуу.

Ошону менен бирге анча-мынча кемчиликтерге орун берилген.

1. Текст менен окутуу проблемаларын башталгыч класстарда ишке ашыруу боюнча изилдөөлөрүнүн аягына сунуш кылынган тексттерди тиркеме катары киргизип койсо жакшы болмок. Иштин практикалык мааниси артмак.

2. Иште айрым бир стилдик' кемчиликтер орун алган. Мисалы: *Өлкөбүздүн ар кайсы аймактарында жүргүзүлгөн педагогикалык эксперимент башталгыч класстарда кыргыз тилин текстке байланыштуу окутуу технологиясы боюнча иштелип чыккан окуу материалын изилдөө ишинин максаттарын ишке ашыруусун текшерүү максатын көздөдү (245-бет.)*

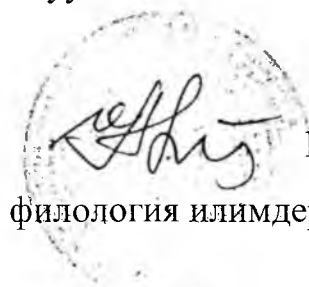
Биз белгилеп көрсөткөн кемчиликтер олуттуу эмес, диссертациялык иштин жалпы баалуулугуна, өзүнүн максатына ылайык илимий-теориялык жогорку деңгээлине, практикалык бийик беделине шек келтирбейт деп эсептейбиз.

Педагогика илимдеринин кандидаты, доцент Б. С. Чокошеваны окутуучу, доцент катары көп жылдардан бери билебиз. Анын педагогика илимдеринин доктору окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн 13.00.02 – окутуу менен тарбиялоонун теориясы жана методикасы (кыргыз тили) адистиги боюнча «Башталгыч класстарда кыргыз тилин текстке байланыштуу окутуунун технологиясын моделдештирүү» деген темада жазган диссертациялык иши алдыга койгон максатына жетип, милдеттеринин өтөсүнө чыга алган деп эсептейбиз. Изилдөөлөрү, иликтөөлөрү дээрлик бардык учурда далил болорлук мисалдары менен талдоого алынып, илимий-методикалык фактыларга таянуу менен акылга сыярлык деңгээлде аткарылган. Изилдөөнүн тыянактары боюнча бир нече мектептерде жетишердик деңгээлде эксперимент жүргүзүп, анын натыйжаларын иликтөө-изилдөөлөр менен талдап чыгып, жыйынтыктаган. Ар бир главасынын жыйынтыгында айткан сунуштары, чыгарган тыянактары акылга сыярлык деңгээлде. Авторефераты диссертациянын мазмунун чагылдыра алат. Жарыялаган эмгектеринин да көпчүлүгү менен таанышпыз. Башталгыч класстарда билим берүүнүн негизи калыптанаары, аларга дайыма жаш өзгөчөлүктөрү боюнча теориялык жана практикалык материалдарды тандап, иргеп сунуш кылуу, тексттерди тарбиялык жана дүйнөнү үйрөтүүчүлүк

мазмунуна жараша тандап алуу сыяктуу кеп-кенештер айтылган макалаларды, башка эмгектерди жазгандыгы бизге белгилүү. Жарыялаган эмгектеринде да диссертациясынын негизги жоболору, алдыга койгон максаттарынын чагылдырылган жайлары бар.

Бурулкан Сапаровна Чокошеванын 13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (кыргыз тили) адистиги боюнча «Башталгыч класстарда кыргыз тилин текстке байланыштуу окутуунун технологиясын моделдештирүү» деген темада педагогика илимдеринин доктору окумуштуулук даражасын алуу үчүн аткарылган диссертациясы Кыргыз Республикасынын Жогорку аттестация комиссиясынын педагогика илимдери боюнча докторлук диссертацияларга койгон талаптарына жооп берет, ал эми анын автору Б. С. Чокошева педагогика илимдеринин доктору окумуштуулук даражасына татыктуу.

Расмий ошпонент,

Ибраим Абдувалиев

филология илимдеринин доктору, профессор.

